

Beslutad av: Regionstyrelsen, 2021-MM-DD

2021-06-07

Diarienummer: RS-2020-01170

Giltighet: från 2021- tillsvidare

Riktlinje

Idéburet offentligt partnerskap (IOP)

Riktlinjen gäller för: Västra Götalandsregionen

Innehållsansvar: Koncernkontoret, Koncernstab beställning och produktionsstyrning

Dokumentet uppdateras: Vid behov-

Innehåll

Riktlinje Idéburet offentligt partnerskap (IOP).....	3
<u>Idéburet offentligt partnerskap (IOP).....</u>	3
<u>Det civila samhället.....</u>	4
<u>Regional utveckling</u>	4
<u>Hälso- och sjukvård</u>	4
Prioritering mot andra stöd och samverkansformer	5
Modell för avtalsansvar.....	6
Modell för finansiering	6
Riktning för det fortsatta arbetet med IOP	7
Upphandlingsrätten	7
Kommunalrätten.....	8
EU: statsstödsregler.....	8

Riktlinje Idéburet offentligt partnerskap (IOP)

I följande riktlinje förtydligas centrala begrepp och principer för IOP, samt kriterier som ska uppfyllas för att Västra Götalandsregionen (VGR) ska kunna teckna IOP med idéburna aktörer. Riktlinjen innehåller även en fördjupad juridisk översikt av centrala begrepp relevanta vid bedömningen av möjlighet att teckna IOP i relation till exempelvis upphandlingsplikten. Riktlinjen kan kompletteras med nämndspecifika berednings/handläggningsrutiner.

Riktlinjen utgör ett komplement till Policy för ekonomiskt stöd till civila samhället (RS 2016–03906) och andra befintliga, relevanta styrdokument i VGR. All samverkan med det civila samhället vägleds av de sex principerna; självständighet och oberoende, dialog, kvalitet, långsiktighet, öppenhet och insyn samt mångfald¹ för ett hållbart samarbete.

Idéburet offentligt partnerskap (IOP)

IOP är en typ av samlarbetsform mellan det offentliga och idéburna aktörer som organisationen Forum – Idéburna organisationer med social inriktning (Forum) är initiativtagare till. Syftet med samlarbetsformen är att kombinera nödvändiga resurser och handlingskraft med de idéburna aktörernas rätt till oberoende. Konceptet IOP beskrivs enligt Forum som en tredje väg mellan bidrag och offentlig upphandling.

Det finns ingen fastställd definition av vad IOP är. Däremot har den statliga utredningen ”Idéburen välfärd” (SOU 2019:56), baserat på bland annat Forums och SKR:s beskrivning av IOP, bedömt att följande utmärker ett IOP inom offentligt finansierad välfärdsverksamhet²:

- Partnerskapet är ett samarbete mellan en eller flera offentliga aktörer och en eller flera idéburna aktörer i välfärden.
- Det syftar till att uppnå ett gemensamt och allmännyttigt mål.
- Såväl den offentliga som den idéburna aktören bidrar med resurser.

Det första kriteriet innebär att partnerskapet ska bygga på ett gemensamt samverkansbehov. I partnerskapet ska den offentliga parten och den idéburna organisationen ha ett gemensamt engagemang och ett gemensamt ansvar för att nå det gemensamt formulerade målet med partnerskapet. Grunden för att överväga ett IOP bör vara att det finns ett intresse för samarbete mellan den offentliga aktören och en eller flera idéburna organisationer. Till skillnad från offentlig upphandling har överenskommelsen inte formen av ett kommersiellt avtal med t.ex. detaljreglering och sanktioner eftersom IOP är en samverkansform som bygger på tillit och syftet att uppnå ett visst samhälleligt mål.³

Det andra kriteriet innebär att syftet med IOP är främst att lösa samhällsutmaningar av olika slag. Denna typ av tjänster/verksamheter benämns i EU-sammanhang som ”tjänster av allmänt intresse”. I kommunallagen används uttrycket ”allmänt intresse” för att uttrycka samma sak. Frågor som är särskilt lämpade för partnerskapssamarbete med civilsamhället är ofta komplexa, dvs. det finns inte några färdiga lösningar eller tjänster som kan köpas.

¹ Regeringens proposition (2009/10:55), En politik för det civila samhället

² Idéburet offentligt partnerskap Vägledning - stödmaterial till betänkande av Utredningen om Idéburna aktörer i välfärden SOU 2019:56.

³ SOU 2019:56, s. 289-290.

Det tredje kriteriet innebär att i ett IOP bidrar respektive part med resurser till verksamheten. Exempel på resurser kan vara ideellt arbete, erfarenhet eller kompetens i särskild fråga eller att någon av parterna bidrar med administrativa resurser.

IOP kan sägas vara ett samarbete, mellan det offentliga och en idéburen aktör, som möter de förutsättningar som definierats ovan. Av detta följer att begreppet IOP kan avse samarbetsavtal eller liknande med vitt skilda egenskaper, och att det inte finns någon ”mall” för hur ett avtal om IOP ska se ut.

Det civila samhället

Med ”Det civila samhället” avses den arena som är skild från staten, marknaden och det enskilda hushållet och där människor, grupper och organisationer agerar tillsammans för gemensamma intressen⁴. Inom Det civila samhället verkar bland annat ideella föreningar, stiftelser och registrerade trossamfund, men även nätverk, upprop och andra aktörer vars organisationsform återinvesterar vinst i verksamheten. Inom det civila samhället ryms även sociala företag.

Regional utveckling

VGRs regionala utvecklingsansvar innebär att skapa förutsättningar för utveckling som leder till hållbar tillväxt utifrån lokala och regionala förutsättningar. Den regionala utvecklingsstrategin 2021–2030 för Västra Götaland har som utgångspunkt att invånarna ska ha möjlighet att leva ett gott liv. Strategin anger att vägen dit är Västra Götalands förmåga att vara innovativ och ställa om till ett ekonomiskt, socialt och miljömässigt hållbart samhälle.

Kultur

Kultur är en förutsättning för delaktighet, aktiva och engagerade människor och bidrar till demokratisk utveckling. Kulturstrategin och kulturplanen är ett verktyg för dialog och samverkan med myndigheter, kommuner, kommunalförbund och aktörer inom konst- och kulturområden. Kulturstrategi och kulturplanen visar också på VGRs prioriteringar för att uppnå de nationella kulturpolitiska målen och fungerar som grunden för VGRs förhandlingar om statliga medel via kultursamverkansmodellen.

Hälso- och sjukvård

VGRs hälso- och sjukvårdsansvar för medborgarna avser åtgärder för att medicinskt förebygga, utreda och behandla sjukdomar och skador, sjuktransporter, och omhändertagande av avlidna⁵. Förebyggande och hälsofrämjande hälso- och sjukvårdsinsatser avser

- tidiga insatser vid risk för ohälsa eller komplikation i relation till hälso- och sjukvårdsuppdraget
- insatser som stärker hälsa, förhindrar sjukdom, förkortar sjukdomsperiod eller lindrar sjukdomens grad i relation till hälso- och sjukvårdsuppdraget

⁴ Regeringens proposition (2009/10:55), En politik för det civila samhället

⁵ Hälso- och sjukvårdslag (2017:30)

Prioritering mot andra stöd och samverkansformer

Samverkan mellan VGR och det civila samhället sker via dialog i olika forum, samt genom olika typer av ekonomiskt stöd. Inom regional utveckling i VGR finns fem etablerade samråd (nationella minoriteter, funktionshinder, HBTQ, mänskliga rättigheter och barnrätt). Det finns även Överenskommelsen mellan VGR och det civila samhället⁶, som är en etablerad samverkan för verksamhetsområdena regional utveckling, inköps- och upphandlingsfrågor och hälso- och sjukvård.

VGR samverkar även genom olika typer av ekonomiskt stöd riktat till det civila samhället⁷. Stöd kan beviljas långsiktigt eller kortsiktigt, enligt beslut från stödgivande nämnd. Till exempel beviljas från hälso- och sjukvården årligt stöd från statsbidrag för att stimulera brukarrådssamverkan inom sjukhusförvaltningarna. Sociala Ekonomins Råd (SER) är en etablerad samverkan inom regionutvecklingsnämnden för att främja den sociala ekonomin och dess aktörer och stärka den sociala ekonomins roll för tillväxt och utveckling i Västra Götaland.

IOP skiljer sig från de redan etablerade samverkansformerna genom att det utgör ett långsiktigt stöd där båda parter bidrar med resurser för att i samverkan lösa en gemensam samhällsutmaning. Avvägningen mellan IOP och andra samverkansformer som till exempel organisationsbidrag eller projektstöd görs av respektive beslutande nämnd/styrelse.

För att VGR ska ingå ett IOP krävs att juridiska frågor inom olika rättsområden kan uppfyllas. Under rubriken ”Fördjupning av juridiska begrepp” (sid 8) belyses hur IOP-samarbeten förhåller sig till upphandling, kommunallagen och EU:s statsstödsregler.

Juridiska förutsättningar för IOP måste bedömas för varje enskilt fall. Med hänsyn till att förutsättningarna i ett IOP kan variera, såväl avseende samarbetsform som verksamhet, är det inte möjligt att likställa ett IOP med ett annat.

För samarbete i form av IOP i VGR ska förutsättningar för ekonomiskt stöd som anges i policyn vara uppfyllda. Dessa förutsättningar berör bland annat demokratiska principer och regional relevans.

Kriterier för ingående av IOP i VGR

Initiativet till ett IOP kan komma såväl från VGR som från idéburen aktör.

Sammanfattningsvis kan VGR ingå överenskommelse om IOP i de fall följande förutsättningar är uppfyllda:

1. IOPt är förenligt med kommunallagen, och syftar till ett gemensamt mål som svarar mot prioriterade politiska mål och/eller bidrar till att förverkliga regionala styrdokument
2. IOPt utgör ett komplement till det offentliga utbudet/uppdraget
3. IOPt är förenligt med EUs statsstödsregler
4. IOPt uppfyller inte kriterierna för ett offentligt kontrakt

⁶ Överenskommelse med det civila samhället 2014 om social ekonomi med diverse motparter (RS 2020-06395)

⁷ Policy Ekonomiskt stöd till det civila samhället (RS 2016-03906)

5. IOPt tydliggörs i skrift som en samfinansierad samverkansrelation. Parternas respektive bidrag till samverkan ska framgå av den skriftliga överenskommelsen.
6. IOPt erhåller inte annat långsiktigt eller kortsiktigt ekonomiskt stöd från VGR till det civila samhället

Modell för avtalsansvar

- Koncernkontoret ansvarar för handläggning av IOP, genom dialog med berörd organisation/förening och ansvarig stödgivande nämnd/styrelse⁸.
- Stödgivande nämnd/styrelse ansvarar för beslut om nytt/förnyat IOP. Om samverkan omfattar fler än en nämnd/styrelse inom VGR utses en huvudansvarig bland dessa.
- Huvud/ansvarig stödgivande nämnd/styrelse ansvarar för uppföljning av IOPt samt att återrapportering sker till eventuella övriga berörda nämnder/styrelser inklusive styrelsen i den idéburna organisationen.
- IOP-parterna ansvarar gemensamt för lärande och mervärde som ska återkopplas till stödgivande nämnd/styrelser/berörda verksamheter/patienter/invånare.
- Stödgivande nämnd ansvarar för granskning av att den idéburna aktören lever upp till förutsättningarna som anges i policyn om ekonomiskt stöd (demokratiska värden, regional relevans etc.). Ambitionsnivån i granskningen ska ställas mot stödets storlek och tillgängliga resurser. Vid behov kan VGR göra utökade granskningar.
- Avvikelse hanteras i den mån det är tillämpligt i respektive parts kvalitetsledningssystem och/eller i uppföljningsdialogerna.

Modell för finansiering

- IOPt avsikt är en långsiktig samverkan och kan tecknas för fem år.
- Båda parter äger rätt till omförhandling/uppsägning om väsentliga förändringar sker i gemensamt identifierade behov.
- Möjligheter att utdöma sanktioner saknas i ett IOP, återbetalningsskyldighet kan bli aktuellt i extraordinära fall (om det visar sig att medlen använts för otillåtna ändamål).
- Den idéburna aktören medges stor frihet att disponera medlen självständigt inom en generellt hållen ram.
- IOPt genomsyras av frånvaro av detaljstyrning och krav på åtaganden för den idéburna aktören. Istället bör gemensamma målsättningar uttryckas och följas upp.
- Prioritering och finansiering av stöd sker inom ramen för VGRs ordinarie budget- och andra styrdokument.

⁸ Se särskilda rutiner för IOP inom berört verksamhetsområde (t ex folkhälsa, hälso- och sjukvård)

- Ekonomiska transaktioner mellan VGR och den idéburna organisationen hanteras genom huvudansvarig stödgivande nämnd/styrelse.

Riktning för det fortsatta arbetet med IOP

VGR har goda erfarenheter av att samverka med det civila samhället genom IOP inom verksamhetsområdet hälso- och sjukvård. För att ytterligare stärka och utveckla denna samverkansform bör det fortsatta arbetet närmast gå i följande riktning:

- Stärka samarbetet mellan regional utveckling och hälso- och sjukvården i syfte att utveckla former för VGRs ekonomiska stöd till det civila samhället.
- Utveckling av en arena där det civila samhället kan möta förtroendevalda i VGR för dialog kring gemensamma och angelägna samhällsproblem med regional relevans, samt uppföljning och lärande ifrån pågående IOPer.
- Utveckling av IOP inom fler verksamhetsområden i VGR.
- Utveckling av IOP som samverkansform mellan det civila samhället och flera offentliga huvudmän.

Fördjupning av juridiska begrepp

Upphandlingsrätten

Lagen (2016:1145) om offentlig upphandling, och de övriga upphandlingslagarna, är tillämpliga när en upphandlande myndighet vidtar åtgärder i syfte att anskaffa (köpa) varor, tjänster eller byggtreprenader genom *tilldelning av kontrakt*. Med ”kontrakt” avses ett avtal med ekonomiska villkor som ingås mellan en upphandlande myndighet och en leverantör och som avser leverans av t.ex. tjänster. Kärnegenskaper i begreppet upphandling är således att en upphandlande myndighet *köper* någonting av en leverantör mot ekonomisk ersättning. Den ekonomiska ersättningen kan bestå i pengar eller en annan prestation som har ett värde. Dessa förutsättningar avgör när upphandlingslagstiftningen är tillämplig och ska, enligt EU-domstolens rättspraxis, tolkas brett och funktionellt. Det innebär att det är av underordnad betydelse hur ett visst avtal är utformat till sin bokstav; det avgörande är i stället primärt de effekter som ett avtal ger upphov till. Ett upphandlingspliktigt köp är följaktligen som utgångspunkt för handen om själva resultatet av ett samarbete/avtal är att en upphandlande myndighet tillgodogör sig en tjänst mot ersättning. Det krävs även att avtalet i fråga medför rättsligt bindande skyldigheter av ömsesidigt bindande karaktär vars fullgörande är rättsligt åberopbart.

Vad som ovan har sagts innebär inte att alla typer av överföringar av medel från det offentliga är att klassificera som upphandling. Bidragsgivning omfattas inte av reglerna för offentlig upphandling. Detta gäller även om bidraget lämnas enligt villkoren i ett avtal som innebär att bidragsmottagaren blir skyldig att betala tillbaka pengarna om de inte används för avsett ändamål.⁹ En skillnad mellan *köp* och *bidrag* är att vid ett köp kan köparen, dvs. den som betalat ersättning, göra gällande att den som mottagit ersättningen är skyldig att utföra de avtalade tjänsterna. När ett bidrag utgår, kan en sådan skyldighet inte göras

⁹ Av upphandlingsdirektivet (2014/24/EU) framgår att ”enbart finansieringen, särskilt genom bidrag, av en verksamhet, som ofta är knuten till skyldigheten att återbetala det mottagna beloppet om de inte används för de avsedda ändamålen, [brukar inte] omfattas av reglerna för offentlig upphandling.”

gällande. I *Välfärdsutredningen*, SOU 2016:78, konstaterades att ”när ersättningen utgår utan närmare krav på tjänsten eller tjänsteutövaren” är det fråga om bidrag. Genom att ingå ett IOP förlorar också den offentliga aktören möjlighet att kräva fullgörelse av avtalet, eller rättelse av fel, men det är just detta som skiljer ett samverkansprojekt från ett kommersiellt avtal.

Sammanfattningsvis innebär vad som ovan sagts att ett IOP inte ska utformas som ett ”kontrakt” som ger den offentliga aktören rätt att - i sista hand med domstols hjälp – kräva att den idéburna organisationen fullgör vad denne åtagit sig vid äventyr av sanktioner som hävning och skadestånd.

Kommunalrätten

I kommunallagen (2017:725) finns det grundläggande regelverket för vad som är kompetensenligt och hur den lokala självstyrelsen utövas. Kommunallagen gäller på samma sätt för kommuner och regioner. För att kommuner och regioner ska få befatta sig med en angelägenhet krävs att det är av allmänt intresse. Det som är avgörande för om en angelägenhet är av allmänt intresse är om det kan anses vara ett allmänt, samhälleligt och till det egna området knutet intresse att kommunen eller regionen vidtar en åtgärd. Av kommunallagen framgår också att en kommun eller en region får lämna ett individuellt riktat stöd till enskilda näringsidkare endast om det finns synnerliga skäl. Bestämmelsen handlar om stöd till den del av näringslivet som traditionellt är förbehållen den enskilda företagsamheten. Enligt utredningen Idéburen välfärd är ”*[ett] IOP med idéburna aktörer inom de välfärdsverksamheter som lämpar sig för sådana partnerskap... typiskt sett inte att betrakta som individuellt riktat stöd till enskilda näringsidkare.*” I utredningen slogs det fast att IOP som är utformade enligt utredningens kriterier ryms inom den kommunala kompetensen eftersom det handlar om välfärdsverksamhet och att partnerskapet syftar till att uppnå ett allmännyttigt mål. Den offentliga finansieringen innebär därför inte stöd till enskild utan stöd till en verksamhet av allmänt, samhälleligt intresse. För att ett IOP ska vara förenligt med kommunallagen är det därför särskilt viktigt att samarbetet avser ett allmännyttigt ändamål.

EU: statsstödsregler

Bestämmelserna om statligt stöd gäller villkoren för finansiering och bidrag till olika tjänster. Statsstödsreglerna ska hindra en snedvridning av konkurrensen till följd av sådan bidragsgivning som staten, regioner eller kommuner har beviljat.

I Sverige åvilar ansvaret för tillhandahållandet av välfärdstjänster samtliga nivåer i samhället, även om det största ansvaret ligger på kommuner och regioner – inte minst ansvaret för att människor har tillgång till bostäder, hälso- och sjukvård, utbildning m.m. Inom EU betecknas dessa tjänster som tjänster av allmänt intresse, tjänster av ekonomiskt intresse, tjänster av icke ekonomiskt intresse respektive sociala tjänster. Den senare kategorin, dvs. sociala tjänster, kan vara både ekonomiska och icke ekonomiska. Ersättning för vissa tjänster omfattas av EU:s statsstödsregler, och andra inte. Problematiken kompliceras ytterligare av förekomsten av tröskelvärden, dvs. beloppsgränser över vilka reglerna är relevanta.

Icke-ekonomiska tjänster

Icke-ekonomisk verksamhet berörs inte av EU-rätten. Allmän utbildning som anordnas inom ett nationellt utbildningssystem och som finansieras och övervakas av staten betraktas som icke-ekonomisk verksamhet. Så även allmänna sjukhus om de är en

integrerad del av det nationella hälso- och sjukvårdssystemet och nästan helt och hållet baseras på solidaritetsprincipen och finansieras med sociala avgifter och andra statliga medel. Vad gäller distinktionen mellan ekonomisk och icke ekonomisk verksamhet har EU-domstolen slagit fast att all verksamhet som går ut på att erbjuda varor och tjänster på en marknad utgör ekonomisk verksamhet. Eftersom distinktionen mellan ekonomiska och icke ekonomiska tjänster beror på politiska och ekonomiska särdrag i en viss medlemsstat, är det inte möjligt att upprätta en uttömmande förteckning över verksamheter som utan föregående bedömning inte skulle vara ekonomiska. I utredningen Idéburen välfärd har det däremot konstaterats att behandlingscenter för tortyr och krigsskadade, stöd till brottsoffer och idrottsföreningars integrationsinsatser sannolikt är att bedöma som icke-ekonomisk verksamhet. Om en IOP-verksamhet bedöms som icke-ekonomisk omfattas den inte av EU-rättsliga statsstödsregler, vilket i sin tur innebär att stöd kan utgå oavsett belopp. Analysen måste dock alltid ske utifrån den specifika verksamheten.

Sociala tjänster av allmänt intresse

Sociala tjänster av allmänt intresse kan vara både ekonomiska och icke-ekonomiska. Vanligen tillhandahålls dessa tjänster individanpassat för att uppfylla behoven hos mottagarna av tjänsterna. EU-kommissionen har i ett meddelande gett sin syn på sociala tjänster av allmänt intresse. Kommissionen menar att dessa tjänster skiljer sig från andra tjänster av allmänt intresse genom att bl a vara starkt kopplade till individen, vilket också gör att lokala myndigheter spelar en viktig roll i tillhandahållandet av dem för att uppnå en social sammanhållning i Europa. Förutom rena vårdtjänster anser kommissionen att dels lagstadgade och kompletterande sociala trygghetssystem som rör hälsa, åldrande, olyckor i arbetet, arbetslöshet, pension och funktionshinder, dels andra viktiga tjänster som tillhandahålls direkt till individen är att se som sociala tjänster av allmänt intresse. De senare består för det första av hjälp till personer i en svår livs- eller krissituation (t.ex. orsakad av arbetslöshet, drogberoende etc.). För det andra består de också av verksamhet för att se till att de berörda personerna åter kan integreras i samhället (rehabilitering, språkutbildning för invandrare) och framför allt på arbetsmarknaden (arbetsträning och återintegrering).

Även om en social tjänst av allmänt intresse bedöms vara ekonomisk kan det ändå vara möjligt med offentlig finansiering genom ett IOP, eftersom stöd som inte påverkar handeln mellan medlemsstaterna inte omfattas av statsstödsreglerna. Utredningen Idéburen välfärd har bedömt att t.ex. följande verksamheter 1) mötesplats för ungdomar med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar, 2) lokala arbetsmarknadsprojekt, 3) verksamhet för personer med missbruksproblematik eller annan social utsatt, utgör s k *ekonomisk verksamhet* men att offentligt stöd likväl kan utgå eftersom verksamheten inte påverkar ”handeln” mellan medlemsstaterna.

Ekonomisk verksamhet eller inte?

Om det råder en osäkerhet kring huruvida en verksamhet är ekonomisk eller inte kan det alltså ändå utgå ett offentligt stöd genom ett IOP. Detta kan ske dels om verksamheten sannolikt inte påverkar handeln mellan medlemsstaterna (offentligt stöd oavsett belopp), dels om det offentliga stödet är förenligt med den s.k. allmänna de minimis-förordningen. Det kan vara svårt att avgöra huruvida en verksamhet kan påverka samhandeln eller inte, varför det i så fall är att föredra att utge stöd med utgångspunkt i de minimis-förordningen. Av dessa bestämmelser följer att ett stöd av mindre betydelse (de minimis) är ett stöd av lågt värde som under vissa förutsättningar inte anses påverka handeln mellan medlemsstaterna och inte heller påverkar den inre marknaden. Dessa stöd kallas ibland ”försumbart stöd”.

Om de-minimis

För stöd av mindre betydelse gäller alltså särskilda regler, statsstödsreglerna blir inte tillämpliga om ersättningen är av ”mindre betydelse”. För IOP som avser välfärdsverksamhet gäller att stöd till en idéburen organisation som sammanlagt inte överstiger 500 000 euro under tre beskattningsår i rad är av så liten betydelse att stödet inte påverkar den inre marknaden. Dessa regler innebär att den offentliga parten inte behöver göra en egen bedömning av huruvida stödet påverkar handeln mellan medlemsstaterna. Treårsperioden ska beräknas med utgångspunkt i innevarande beskattningsår och de två föregående beskattningsåren. Bedömningen görs alltså i efterhand, och det är det totala beloppet som utgått under nämnda period som bedöms. Detta innebär, att om maximalt en tredjedel av det totala godkända stödbeloppet utges årligen, har stödet ingen begränsning i tid.¹⁰

¹⁰ Kommissionens förordning (EU) nr 360/2012, artikel 2.2., se skälen i punkten 5.